

ΣΑΤΑΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ του Σταύρου Τσακουράκη

Η ΟΛΗ ιστορία θα μπορούσε στην εποχή μας να θεωρηθεί απλώς φαιδρή: διάφοροι δημοτικοί, πολιτικοί και ποδοσφαιρικοί παράγοντες απαιτούν να απαγορευθεί η κυκλοφορία ενός Λεξικού που καταγράφει τη σημασία μιας λέξης που κάθε Κυριακή ακούγεται στα γήπεδα· φέρονται ως θιγόμενοι και προσβεβλημένοι όχι τόσο από την «ελευθερία» των γηπέδων, αλλά από την καταγραφή της. Ακόμη και η πρωτοφανής προσωρινή απαγόρευση της κυκλοφορίας του Λεξικού θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί με θυμηδία, αν ήταν σε όλους σαφές ότι επρόκειτο για τεράστιο σφάλμα ενός απερίσκεπτου δικαστή που γρήγορα έμελλε να διορθωθεί. Πώς, όμως, να αντιμετωπίσει κανείς με ελαφρότητα μια απαγόρευση κυκλοφορίας βιβλίου σε όλη την Ελλάδα που διαρκεί ήδη 45 ολόκληρες μέρες; Όποια κι αν είναι τελικά η οριστική απόφαση δεν πρόκειται να αλλάξει το γεγονός ότι έχει συντελεσθεί μια σοβαρή παραβίαση της ελευθερίας της επιστήμης και της έκφρασης.

Υπήρξαν, εξάλλου, σχόλια που έδειξαν ότι ακόμη και μεταξύ των μελών της επιστημονικής κοινότητας το περιεχόμενο της ελευθερίας αυτής δεν είναι αυτονόητο. Το άρθρο του κ. Μ. Σταθόπουλου π.χ. «Ένα λεξικό ανάμεσα σε δικαιοσύνη και επιστήμη» (Ελευθεροτυπία 15.6.98) αποτέλεσε οδυνηρή έκπληξη για μένα. Δεν περίμενα ότι σε ένα σοβαρό θέμα αρχής θα βρισκόμουν τόσο αντίθετος με τις θέσεις ενός από τους πιο αγαπητούς και εκτιμώμενους καθηγητές του Πανεπιστημίου μας. Ο κ. Μ. Σταθόπουλος θεωρεί ότι η συζήτηση με αφορμή την προσωρινή δικαστική απαγόρευση της

κυκλοφορίας του Λεξικού που εξέδωσε ο κ. Γ. Μπαμπινιώτης υπήρξε μονόπλευρη, προσηλωμένη αποκλειστικά στο ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης γνώμης και της ελευθερίας της έρευνας. Υπενθυμίζει ότι καμιά ελευθερία δεν είναι απεριορίστη και μας καλεί να αναλογισθούμε το συνταγματικό δικαίωμα του κάθε πολίτη να προσφεύγει στη Δικαιοσύνη. Ενώ έχει διαταχθεί και ισχύει ακόμη η προσωρινή απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου, μας προσάπτει «αναισθησία» γιατί, αντί να κατανοήσουμε το πρόβλημα που δημιουργήθηκε από την καταγραφή μιας «κακής πραγματικότητας» σε εκείνους που προσέφυγαν στη Δικαιοσύνη, τους κατηγορούμε «κι από πάνω για αντιδημοκρατική στάση». Θεωρεί ότι η τόσο μειωτική αξιολόγηση της προσωρινής δικαστικής απόφασης, αποτελεί ανεπίτρεπτο επηρεασμό της δικαιοσύνης, στο βαθμό που μπορεί να δημιουργηθεί στο δικαστή (ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η οριστική απόφαση) «ο φόβος, ότι αν ακολουθήσει τη γνώμη αυτή, θα υποστεί και αυτός το στιγματισμό της ανελεύθερης, φασιστικής κ.λπ. νοστορπίας». Τέλος, δηλώνοντας ότι θα προτιμούσε (άρα δεν είναι υποχρεωτικό) και εκείνος να λυθεί το θέμα σε επίπεδο επιστημονικής και νηφάλιας συζήτησης παρά στα δικαστήρια, καταθέτει την άποψή του για το κατά πόσον είναι επιστημονικά ορθό ή όχι το Λεξικό για να καταλήξει στην προτροπή (ενισχυμένη εκ των πραγμάτων από τη δικαστική απαγόρευση) προς τον κ. Γ. Μπαμπινιώτη να αποσύρει ο ίδιος τις αμφισβητούμενες έννοιες.

Πιστεύω ότι το ζήτημα είναι όντως μονόπλευρο· αφορά την ελευθερία της έρευνας και της έκφρασης και τίποτε άλλο. Οποιαδήποτε συζήτηση για την όποια εγκυρότητα

τα ή μη του Λεξικού υπό το καθεστώς απαγόρευσης της κυκλοφορίας του συσκοτίζει το θέμα. Η μειωτική αξιολόγηση του δικαστή (κ. Ν. Τσάκος το όνομά του) που διέταξε την προσωρινή απαγόρευση της κυκλοφορίας είναι, νομίζω, εντελώς δικαιολογημένη. Αν μάλιστα αυτή τον «φωτίσει» για την έκδοση της κατά τη γνώμη μου αυτονόητης απόφασης, τόσο το καλύτερο γι' αυτόν. Θα μείνει μόνο με το στίγμα μιας θλιβεράς προσωρινής διαταγής. Τέλος, ισχυρίζομαι ότι αυτοί που ζήτησαν την απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου όντως διαπνέονται από ολοκληρωτική νοοτροπία και καμιά κατανόηση δεν αξίζουν.

Πράγματι, κατά κανόνα, οι ατομικές ελευθερίες δεν είναι απεριορίστες. Ορισμένες όμως εκφάνσεις των ατομικών δικαιωμάτων προστατεύονται απόλυτα. Η απόλυτη απαγόρευση βασανιστηρίων π.χ. δηλώνει απεριορίστο δικαίωμα στη σωματική ακεραιότητα. Ο ίδιος άλλωστε ο κ. Μ. Σταθόπουλος φαίνεται να υπονοεί ότι το δικαίωμα δικαστικής προστασίας είναι απόλυτο. Ο καθένας έχει δικαίωμα να προσφεύγει στη Δικαιοσύνη, ακόμη και με τα πιο «τρελά» αιτήματα, από τη διεκδίκηση της κυριότητας του Πύργου του Άιφελ, μέχρι την αναγνώριση της μετεμψύχωσής του.

Βεβαίως, από τη Δικαιοσύνη περιμένουμε συνήθως να μην ικανοποιεί τέτοια αιτήματα, αλλιώς τα προβλήματα σε μια κοινωνία γίνονται για όλους σοβαρά. Το αίτημα απαγόρευσης της κυκλοφορίας ενός επιστημονικού έργου (που μάλιστα δεν κάνει τίποτε άλλο από το να καταγράφει την πραγματικότητα) είναι κατά τη γνώμη μου «τρελό», διότι προφανώς βασίζεται στην αντίληψη ότι η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης μπορεί να εξαρτάται από τις (ειλικρινείς ή μη δεν έχει σημασία) ευαισθη-

σίες ή αντιδράσεις λίγων ή πολλών. Όμως δεν υπάρχει έργο, από την Προέλευση των Ειδών μέχρι την Αγία Γραφή ή το Playboy, που να μην προσβάλλει κάποιους, λίγους ή πολλούς. Αν, επομένως, η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης, αλλά και γενικότερα της έκφρασης, εξαρτιόταν από τις ευαισθησίες ή τις αντιδράσεις των αποδεκτών της, η σιωπή θα αναγορευόταν σε ύψιστο κοινωνικό ιδεώδες.

Είναι αλήθεια ότι στο Μεσαίωνα οι επιστήμονες κινδύνευαν να χάσουν το κεφάλι τους, τα μάτια ή τη γλώσσα τους αν υποστήριζαν κάτι που δεν άρεσε στην εξουσία ή την εκκλησία. Ακόμη και σήμερα σε ορισμένες ανελεύθερες κοινωνίες, η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης εξαρτάται είτε από την εύνοια κάποιας κρατικής ή θρησκευτικής αρχής είτε από τις πεποιθήσεις ή προκαταλήψεις της κοινής γνώμης. Η προγραφή του Salmon Rushdie είναι το πιο κραυγαλέο παράδειγμα. Ο κ. Μ. Σταθόπουλος θεωρεί υπερβολικές τις αναφορές που έγιναν στον Γαλιλαίο και τον Δαρβίνο και, ασφαλώς, θα θεωρεί ακόμη πιο ακραίο τον παραλληλισμό της δίωξης του Λεξικού με τους «Στατανικούς Στίχους». Νομίζω ότι η λογική που «στηρίζει» όλες αυτές τις διώξεις είναι η ίδια: η «δικαίωση» όσων αισθάνονται θιγόμενοι από κάποιο επιστημονικό ή λογοτεχνικό έργο. Οι «Στατανικοί Στίχοι», μην αμφιβάλλετε, προσβάλλουν βαθύτατα εκατομμύρια Μουσουλμάνων. Είμαστε άραγε αναίσθητοι που δεν δείχνουμε κατανόηση στην προσβολή που αισθάνονται; Ή η αγανάκτησή μας εντοπίζεται μόνο στην εξωφρενική κύρωση που επεβλήθη;

Η απαγόρευση της κυκλοφορίας ενός έργου είναι προφανώς λιγότερο επώδυνη από τη θανατική ποινή. Και οι δύο όμως είναι κυρώσεις που στραγγαλίζουν την ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης. Στις σύγχρονες φιλελεύθερες δημοκρατίες η ελευθερία αυτή είναι, κατά τη γνώμη μου, απεριόριστη. Κάθε έργο τέχνης ακόμη και το πιο προκλητικό ή φρικαλέο και κάθε επιστημονική άποψη ακόμη και η πλέον εξωφρενική και αστήρικτη χαίρουν απόλυτης προστασίας. Αυτό άλλωστε είναι και το νόημα του άρθρου 16 παρ. 1 του Συντάγματός μας που χωρίς καμιά επιφύλαξη ορί-

ζει ότι «η τέχνη και η επιστήμη ... είναι ελεύθερες». Σύμφωνα με αυτό, ο κ. Γ. Μπαμπινιώτης έχει απόλυτο δικαίωμα να υποστηρίξει ό,τι θέλει σχετικά με την επιστήμη του: να καταγράψει μια εν χρήσει λέξη, να παραλείψει άλλες, ακόμη και να επινοήσει λέξεις που δεν χρησιμοποιούνται, να προτείνει σημασίες που κανείς δεν αναγνωρίζει. Θα μπορούσε χωρίς καμιά κύρωση να υποστηρίξει π.χ. ότι η γη είναι πιάτο, ότι οι Θεσσαλονικείς είναι Βουλγαρικής καταγωγής και οι Πελοποννήσιοι Αλβανικής, ότι ο Μέγας Αλέξανδρος ήταν Εσκιμώος, ότι ο αριθμός 666 αναστατώνει το σύμπαν. Οι αστήρικτες θεωρίες και τα κακά έργα τέχνης γελοιοποιούνται με τον διάλογο, δεν απαγορεύονται όμως δια νόμου.

Υπάρχουν πολλά επιχειρήματα υπέρ της απόλυτης προστασίας κάθε επιστημονικής άποψης και κάθε έργου τέχνης. Μεταξύ των πιο πειστικών είναι ότι η επιστήμη και η τέχνη είναι συνυφασμένες με διαδικασίες πειραματισμού, τολμηρών υποθέσεων, αμφισβήτησης των πάντων. Στις διαδικασίες αυτές και οι λανθασμένες απόψεις ή και τα κακά έργα συμβάλλουν με τον τρόπο τους στη συνολική προαγωγή της τέχνης και της επιστήμης. Επομένως, ακόμη κι αν ήταν νοητό ότι μπορεί η εξουσία, η εκκλησία, ή η πλειοψηφία να αποφαίνεται μετά βεβαιότητας για το ποια επιστημονική άποψη είναι ορθή ή λανθασμένη και ποιο έργο τέχνης είναι καλό ή όχι, και πάλι θα έπρεπε να δεχθούμε την απόλυτη ελευθερία κάθε άποψης και κάθε έργου τέχνης.

Δεν είναι όμως ανάγκη να προσχωρήσει κανείς στην αντίληψη της απόλυτης προστασίας της τέχνης και της επιστήμης για να αντιληφθεί ότι η συγκεκριμένη απαγόρευση ήταν απαράδεκτη. Όποιον περιορισμό και να αποδέχεται κανείς για την ελευθερία της επιστήμης είναι αδιανόητο να φθάνει μέχρι την απαγόρευση καταγραφής της πραγματικότητας («καλής» ή «κακής» δεν έχει βεβαίως νόημα να την χαρακτηρίσουμε). Αν το κάνει, πράγματι γυρνά στην εποχή του Γαλιλαίου, αποδέχεται ένα χωρίς όρια καθεστώς λογοκρισίας, όπου ισχύει ο κανόνας ότι όχι μόνον κάθε έκφραση μπορεί να απαγορευθεί, αλλά ότι και ο

επιστημονικός λόγος, ανεξάρτητα αν είναι ακριβής ή όχι, ορθός ή λανθασμένος, μπορεί να επισύρει κυρώσεις.

Πέραν αυτών, η προσωρινή απαγόρευση της κυκλοφορίας του Λεξικού παραβιάζει το Σύνταγμα και πάγιες θέσεις της νομολογίας. Το άρθρο 14 του Συντάγματος όχι μόνον απαγορεύει τη λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο κατά της ελευθερίας του τύπου, αλλά απαγορεύει και την κατάσχεση εντύπων, πλην ορισμένων περιοριστικών περιπτώσεων (προσβολή θρησκείας, προσβολή του Προέδρου της Δημοκρατίας, αποκάλυψη πληροφοριών σχετικών με την ασφάλεια της χώρας, δημοσιεύματα που αποσκοπούν στη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφονται κατά της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, άσεμνα). Επί πλέον προβλέπει ειδική διαδικασία για την κατάσχεση στις εξαιρετικές αυτές περιπτώσεις (παραγγελία εισαγγελέα και απόφαση εντός εικοσιτεσσάρων ωρών του δικαστικού συμβουλίου περί της διατήρησης ή μη της κατάσχεσης). Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει α) ότι η κατάσχεση εντύπου για οποιονδήποτε άλλο λόγο πλην αυτών που προβλέπει το άρθρο 14 του Σ. είναι αντισυνταγματική και, επομένως, παράνομη, β) ότι πλην του εισαγγελέα και του δικαστικού συμβουλίου, κανένας δικαστής και κανένα Δικαστήριο δεν έχουν αρμοδιότητα να διατάξουν την κατάσχεση εντύπου. Ακόμη λοιπόν κι αν υποθέσουμε ότι η καταγραφή της σημασίας της λέξης «Βούλγαρος» προσέβαλε την προσωπικότητα αυτών που ζήτησαν την απαγόρευση κυκλοφορίας του Λεξικού, και πάλι δεν θα έπρεπε να γίνει δεκτό το αίτημά τους για τον απλούστατο λόγο ότι δεν το επιτρέπει το Σύνταγμα. Παλαιότερες δικαστικές αποφάσεις (π.χ. η 345/1979 Μον. Πρωτ. Ηρακλείου, η 22338/1996 Μον. Πρωτ. Αθηνών) έχουν αποσαφηνίσει ότι η διάταξη του άρθρου 57 ΑΚ, που ορίζει ότι όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον, δεν έχει εφαρμογή στις περιπτώσεις προσβολών δια του τύπου. Κι αυτό διότι προκειμένου για δημοσιεύματα, η άρση της προσβολής ή η παράλειψή της στο

μέλλον μπορεί να επιτευχθεί μόνον με την κατάσχεση του εντύπου ή με την απαγόρευση της κυκλοφορίας του, πράγμα που είναι ταυτόσημο με την κατάσχεση. Δεδομένου όμως ότι η κατάσχεση, πλην των εξαιρέσεων του άρθρ. 14, απαγορεύεται από το Σύνταγμα, ο θιγόμενος μπορεί να επιδιώξει μόνο την αστική ικανοποίησή του ή την ποινική δίωξη των υπευθύνων του δημοσιεύματος και όχι την απαγόρευση κυκλοφορίας του εντύπου.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, βέβαια, ούτε καν θέμα προσβολής της προσωπικότητας των Θεσσαλονικέων, των οπαδών του ΠΑΟΚ, των Ποντίων ή όποιων άλλων δεν τίθεται. Όχι μόνον επειδή η καταγραφή σε ένα Λεξικό της υβριστικής σημασίας μιας λέξης δεν μπορεί να εκληφθεί ως ύβρις, αλλά και επειδή η προσβολή της προσωπικότητας απαιτεί εξατομίκευση, η οποία είναι αδιανόητο να συνάγεται εμμέσως από γενικούς χαρακτηρισμούς μιας ομάδας ανθρώπων. Αν γενικόλογοι μειωτικοί χαρακτηρισμοί του τύπου «οι πολιτικοί είναι διεφθαρμένοι», «οι αστυνομικοί φέρονται βάνουσα», «η Αρία φυλή ευθύνεται για το Ολοκαύτωμα», συνιστούσαν προσβολή της προσωπικότητας κάθε πολιτικού, αστυνομικού ή λευκού και επέφεραν κυρώσεις, τότε λίγες φράσεις θα απόμεναν για δημόσια χρήση. Το Λεξικό θα έπρεπε να περιορισθεί στην καταγραφή των άρθρων και των συνδέσμων και ο κ. Ν. Τσάκος θα έπρεπε να απαγορεύσει την κυκλοφορία όλων των εντύπων.

Όπως και να εξετάσει κανείς την απαγόρευση κυκλοφορίας του Λεξικού είτε θεωρητικά είτε στενά νομικά, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μια εξωφρενική απόφαση. Ο δικαστής κ. Ν. Τσάκος μάλιστα φαίνεται ότι εξακολουθεί να παραμένει εντελώς ανυποψίαστος από τις διαστάσεις του όλου θέματος. Από τις 23 Μαΐου 1998, όταν έσπευσε να διατάξει την προσωρινή απαγόρευση της κυκλοφορίας του Λεξικού, έως τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές έχουν παρέλθει 45 μέρες χωρίς να δεήσει να εκδώσει οριστική απόφαση. Κάθε δικαστής δηλαδή, σύμφωνα με την αντίληψή του, μπορεί να εκδίδει μια προσωρινή διαταγή απαγόρευσης της κυκλοφορίας ενός εντύπου, ενός περιοδικού

ή μιας εφημερίδας (η οποία σημειωτέον λόγω του προσωρινού χαρακτήρα της δεν χρειάζεται καμιά αιτιολογία) και μετά για μερικούς μήνες να σκέπτεται με την ησυχία του αν θα αποφασίσει να επιτρέψει την κυκλοφορία ή όχι. Πρόκειται όχι απλά για μια ανελεύθερη αντίληψη, αλλά για λογοκριτική πρακτική που πρέπει να στιγματισθεί χωρίς κανένα δισταγμό.

Η απαγόρευση κυκλοφορίας ενός επιστημονικού έργου, όπως παλιότερα το κάψιμο βιβλίων, αποτελεί τον πιο χαρακτηριστικό συμβολισμό ανελεύθερης και ολοκληρωτικής αντίληψης. Η ίδια η αίτηση των ασφαλιστικών μέτρων για την απαγόρευση κυκλοφορίας του Λεξικού το επαληθεύει όταν αναφέρει ότι η παράθεση της σημασίας της λέξης «Βούλγαρος» αποτελεί ανίερη πράξη, αντεθνική, αποδοκιμαζόμενη από όλους τους Έλληνες, ανεξαρτήτως χώρου και ηλικίας...». Το βασικό χαρακτηριστικό της ολοκληρωτικής αντίληψης είναι η μη ανοχή της διαφορετικότητας, η προσποίηση ότι όλοι σκέπτονται το ίδιο ή ότι όλοι εκπροσωπούνται από κάποιον. Εγώ π.χ. δεν αποδοκιμάζω την παράθεση της σημασίας «Βούλγαρος» στο Λεξικό και αισθάνομαι αποτροπισμασμένο μόνο με την ιδέα ότι αυτοί που προσέφυγαν στα Δικαστήρια μιλούν για λογαριασμό μου. Στην ελευθερία του λόγου, άλλωστε, ισχύει πάντα αυτό που είχε γράψει ο John Stuart Mill: αν όλη η ανθρωπότητα πλην ενός πιστεύει σε μια άποψη, αυτή δεν νομιμοποιείται να φимώσει την άποψη του ενός περισσότερο από όσο νομιμοποιείται ο ένας να φимώσει την άποψη όλης της ανθρωπότητας.

Οι ισχυρισμοί για «ανίερη» και «αντεθνική» πράξη, η οποία τραυματίζει την Ελληνικότητα και τροφοδοτεί την ανθελληνική παραγάνδα, αποκαλύπτουν και το πολιτικό παιχνίδι με σωβινιστικές φαιδρότητες που εξακολουθούν διάφοροι πολιτικοί, δημοτικοί και ποδοσφαιρικοί παράγοντες να παίζουν στη Βόρειο Ελλάδα. Αν αυτό το παιχνίδι είχε ως θύμα τον καθηγητή κ. Γ. Μπαμπινιώτη, έναν άνθρωπο γνωστό στους επιστημονικούς και πολιτικούς κύκλους και προ πάντων αδιαμφισβήτητης «καθαρότητας» σε εθνικά θέματα, ας αναλογισθούμε

τι μπορεί να συμβεί σε όποιον αντιρρησης τολμήσει και ψελλίσει κάτι μη αρεστό στους διάφορους αυτούς παράγοντες. Είναι ζήτημα τιμής για τον πολιτισμό μας να ανπιταχθούμε με παρρησία σε όλους αυτούς που επιδιώκουν να ευτελίσουν τα πατριωτικά αισθήματα των Ελλήνων έτσι ώστε να αποκτά νόημα το σύνθημα «Έλληνας είσαι και φαίνεσαι».

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ του Α.-Φ. Χριστίδη

Η ΕΚΡΗΞΗ που πυροδοτήθηκε από τα επίμαχα λήμματα του Λεξικού Μπαμπινιώτη φώτισε –μέσα από ένα αναπάντεχο διάυλο– χαρακτηριστικές όψεις της νεοελληνικής κοινωνίας της εκπνεύουσας χιλιετίας: έλλειμμα ανοχής, ξενοφοβία, ρατσισμός. Ο «βόρειος» που θέλει να παραδώσει στην πυρά ένα λεξικό που καταγράφει –όπως οφείλει– τη μειωτική για τον ίδιο (και την ομάδα του) «νότια» χρήση του εθνικού «Βούλγαρος» (και τη σχετική προκατάληψη) – είναι πιθανότατα το ίδιο υποκείμενο που, μαζί με τον «νότιο», θεωρεί (όπως και για την περίπτωση του εθνικού «Βούλγαρος») αυτονόητο το μειωτικό περιεχόμενο του εθνικού «Αλβανός» αλλά δεν ενοχλείται καθόλου από τη χρήση αυτή ή την καταγραφή της στο βαθμό που δεν τον αφορά. Και οι δύο μαζί, «νότιοι» και «βόρειοι», πιστεύουν στην καθαρότητα της ελληνικής φυλής –και της ελληνικής γλώσσας– και προσυπογράφουν τα κηρύγματα –αρχιεπισκοπικά και μη– περί της μοναδικότητας του ελληνοχριστιανικού μίγματος – ενός μίγματος που απειλείται από τους ποικίλους «βαρβάρους» που βρίσκονται εντός των τειχών, κυρίως ως μετανάστες, δεσμώτες της πιο άγριας εκμετάλλευσης. Και οι δύο μαζί, στο στόχαστρο της ανεργίας, της λιτότητας και του νεοφιλελεύθερου «εκσυγχρονισμού» που παραδίδει την κοινωνία και τα κοινωνικά αγαθά στις δυνάμεις της ανεξέλεγκτης αγοράς, στρέφονται σε παλιούς και νέους αποδιοπομπαίους τράγους που ήρθαν να διαταράξουν την